

PARÁDI József

A polgári magyar rendvédelem a XIX–XX. században

A modern értelemben vett magyar rendvédelem létrejöttét kétség kívül a rendi alapokon nyugvó magyar államot követő, illetve a neoabszolutikus államot felváltó polgári típusú magyar állam kialakulásától számíthatjuk. Az elméleti gyökerek és bizonyos kezdeményezések természetesen korábbi időszakra nyúlnak vissza, azonban a modern magyar rendvédelmi rendszer a kiegyezés nyomán keletkezett, amely – számos módosulással és kitérével, erőteljesen megtépázva ugyan – azonban alapjaiban a harmadik évezred kezdetén is a kiindulási struktúrát őrző módon működik.¹

Már a reformkori Magyarországon elkezdődött az elméleti vita arra vonatkozóan, hogy milyen legyen az új magyar rendvédelem. E témát a kortársak nem önmagában, hanem a magyar állam fejlődési koncepciójának részeként vizsgálták. A municipálisok és centralisták egyaránt a közigazgatási elképzeléseik szerves részének tekintették a rendvédelmet.²

A reformkorban kezdeményezések is létrejöttek a korszerű rendvédelmi testületek létrehozására. Ezek azonban részben nem valósultak meg, részben pedig megvalósultak ugyan, azonban működésük belesimult a rendiség körülményeibe. A Magyar Királyságban a főrendek például akciót hirdettek csendőrség létrehozására. Erre gyűjtés is indult. Az uralkodó azonban a – magyar fennhatóság alá tartozónak elképzelt – csendőrszervezet létrehozását nem támogatta. Mezei Rendőrség néven már 1840-ben országos rendőrséget hozott létre a törvényhozás az önkormányzatok alárendeltségébe helyezve a szervezetet, amely azonban elsősorban az agrárium termelésének biztonsági feltételeit volt hivatott elősegíteni.³

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc során történt ugyan kísérlet a polgári magyar rendvédelmi rendszer kialakítására, ez azonban – a háborús cselekmények, valamint a forradalom és szabadságharc rövid, mindössze 16 hónapos léte miatt – csupán kezdeményezés maradt. Az első felelős magyar kormány hét minisztériummal kezdte el a működését.⁴ A belügyi tárca feladatköre lényegében három korábbi intézmény (a Magyar Udvari Kancellária, a Helytartótanács és a rendőrség) teendőinek az átvétele nyomán alakult ki. A Magyar Udvari Kancellária az országgyűlési ügyekkel, a Helytartótanács a városrendészettel, az egészségügygel, az oktatással, az alapítványokkal, az árvák ügyeivel stb. foglalkozott. A rendőrség tekintetében a feladatkör átvétel azonban csupán elméleti síkon mozoghatott, hiszen az uralkodó által működtetett titkos politikai rendőrséget a magyar kormány nem kívánta átvenni. A feladatkör és azt megvalósító személyi állomány átvétele távol állt a magyar kormánytól. Az új kormányzást – közte a belügyi tárca helyét – törvényben szabályozták, amelyben rögzítették, hogy „Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar minisztérium által fogja gyakorolni”. Az uralkodó tehát csak az illetékes miniszter ellenjegyzésével bocsáthatott ki rendelkezéseket.⁵

SZEMERE Bertalan négy osztályt szervezett a belügyi tárcánál. Az országlásztati osztály az országgyűléshez és az országgyűlési választásokhoz kapcsolódó teendőket látta el. A közigazgatási osztály megyék, városok, községek, alapítványok, örökösödési ügyek, névváltoztatások, a ki- és bevándorlók ügyeit intézte. A rendőri osztály a közcsend és a belbéke fenntartására volt hivatott. A konkrét teendőket természetesen a helyhatóságoknál végezték, amelyeket azonban a belügyi tárca fogott össze. A rendőrségi osztályhoz tartoztak a szegényházak, a vakok és siketnémák intézetei, a mértékek ellenőrzése, a vendéglátói engedélyek kiállítása, a piaci rendek szabályozása stb. A negyedik osztály a nemzetőrségi osztály lett volna. A nemzetőrséggel azonban az országgyűlés külön törvényben is foglalkozott, amelyben a testületet a honvédelmi tárca alárendeltségébe helyezte.⁶ Végül is az első felelős magyar kormánynak a pozsonyi országgyűlés bezárását követő első pesti ülésén olyan áthidaló döntés született, hogy a testület a miniszterelnök közvetlen felügyelete alá tartozik. A miniszterelnök pedig létrehozta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, amely tulajdonképpen önálló minisztériumként működött, annak ellenére, hogy az 1848/III. tc. felsorolásában csupán a Honvédelmi Minisztérium szerepelt. A Nemzetőrségi Haditanács összességében hat osztályból állt.⁷

A nemzetőrség fiatal szervezettípus volt, amelyet a francia polgári forradalom hozott létre. Az 1789-ben Franciaországban létrehozott nemzetőrséget ugyan Napoleón bukása nyomán megszüntették, azonban az 1830-as forradalom visszaállította a testületet. A nemzetőrség többet jelentett, mint a városok polgárainak hagyományos önvédelmi szervezetei. Lényegében – a vidékre is kiterjedően – széles társadalmi alapokra helyezte az ország védelmét megszervezve a nép fegyveres önvédelmét. A nemzetőrség központi vezetése Franciaországban formális volt, a szervezet irányítása a helyhatóságok kompetenciáját képezte.⁸

Magyarországon a nemzetőrség személyi állományát vagyoni cenzus alapján szolgálatra kötelezettek alkották. A törvény azonban lehetővé tette azt is, hogy önkéntességi alapon is sorozzanak be sze-

mélyeket a nemzetőrségbe.⁹ A nemzetőrség tagjai tisztjeiket századosi rendfokozattal bezárólag választották. A magasabb rangokba való előléptetés javaslatát a nemzetőrségi haditanács terjesztette a kormányfő elé. A kormányfő által aláírt kinevezéseket pedig a nádor jegyezte ellen. A kezdeti összeírások alapján 1 000 000-ra tervezett nemzetőrségi létszám azonban soha nem jött össze mivel a nemzetiségi területek nagy részén eleve lemaradt az összeírás. Erdélyben pedig – a nem magyar területeken – az osztrák csapatokkal együttműködő román alakulatok formájában jött létre a szervezet. A magyarok lakta területeken sem hajtotta végre valamennyi hatóság az összeírásokat. Összességében mintegy 400 000–500 000 főt tett ki a nemzetőrség. A nemzetőrök közül 1848 őszére csupán 30 000 embernek volt valamilyen lőfegyvere, közülük 10 000 fő a polgárőrségektől került át a nemzetőrséghez.¹⁰

A Magyar Királyságban az önkéntes alapon szerveződő polgárőrségek tekintélyes múltra tekinthettek vissza. Jelentőségük általában háború esetén nőtt meg, amikor a hadra kelt seregtől átvettek bizonyos hátország biztosítási feladatokat például raktárak, igazgatási központok őrzését stb. Elsősorban a nagyobb városokban működő polgárőrségek összeszokott és jól felszerelt alakulatok voltak még akkor is ha a fő foglalkozásuk polgári elfoglaltság volt. A nemzetőrség létrehozásával a polgárőrségeket beolvasztották a nemzetőrségbe.¹¹

A nemzetőrség alkotta a korabeli rendvédelem karhatalmi ágát, napjaink terminológiájával élve a csapaterős rendvédelmi feladatok végrehajtása képezte alapfeladatát. A testület számára kétféle szolgálatot írt elő a törvény rendes és rendkívüli szolgálatot. A rendes szolgálat körébe tartozott a fontosabb objektumok őrzés-védelme, a közrendvédelmi őrszolgálat támogatása, a veszélyes bűnözők elfogása. A rendkívüli szolgálatok körébe tartozóknak tekintették a kisebb rendezavarások (pld. kocsmai verekedés) felszámolását, a nem szokványos rendfenntartói feladatokban való részvételt. Ilyen volt például a vágújhelyi zsidók elleni támadás felszámolása, a horvát hadifoglyok őrzése, a népképviselői országgyűlés megnyitása alkalmából 1848 júliusában a főrendi házhoz és a képviselőházhoz naponta 50–50 fő nemzetőr vezénylése stb.¹²

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmének egyik ágát képezte a nemzetőrség. A korabeli rendvédelmi struktúra azonban három pilléren nyugodott. A másik két oszlopot az önkormányzati rendőrségek és az Országos Rendőri Hivatal képezte. E struktúrát egészítették ki a határforgalmat is ellenőrző harmincad hivatalok.¹³

A hagyományos értelemben vett klasszikus bűnüldözés a városi rendőrségek, a megyei szolgabírák és a csendbízosok feladatát alkotta. E szervezetek hagyományos feladataik tekintetében elfogadható módon állták meg a helyüket. A belügyi tárca rendőrségi osztálya részükre elvi irányítást valósított meg rendeletek útján.

Az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megelőző időszakhoz képest – ahol az önkormányzati rendőrségek, a haderő és a politikai rendőrség triászta látta el az ország rendvédelmét – fennmaradtak az önkormányzati rendőrségek, a haderő rendvédelmi teendőit pedig a nemzetőrség vette át. A korábbi egységes pajzson azonban hézag keletkezett a császári politikai rendőrség kiiktatásával, amelyet a HABSBERG-hatalom ki is használt.¹⁴

Az idegen ügynökök tevékenysége iránti gyanú már 1848. júniusában kialakult. A gyanú pedig bizonyossá vált amikor a pesti Károly-laktanyában (a mai Városház utcában) állomásozó olasz ezred és a honvéd önkéntesek között lövöldözésbe torkolló verekedés kezdődött, amelynek halálos áldozatai is voltak.¹⁵

Az olaszok lázadása meglepő volt, hiszen március 15-én a Landerer-nyomdánál összegyűlt tömeg ellen az olasz katonaság megbízhatatlansága miatt eltekintettek a helyi olasz csapatok bevetésétől. A belügyi tárca munkatársai SZEMERE Bertalannal az élükön meg voltak győződve arról, hogy a történekeért a bécsi ügynökök a felelősek. Ezért haladéktalanul megszervezték az Országos Rendőri Hivalt. A hivatal a belügyminiszter közvetlen felügyelete alá tartozott. Feladatát az ellenséges ügynökök és hazai segítők felkutatása, valamint elfogása képezte. Ennek érdekében a közlekedési csomópontokra, állomásokra biztosokat rendelt ki a hivatal. Szigorították az idegenek ellenőrzését a beszállásolások bejelentésének kötelezővé tételével. Szigorították az útlevél kibocsátást is. A hivatal munkatársai – bár igyekeztek jelen lenni a legexponáltabb helyszíneken – nem intézkedtek közvetlenül, hanem a helyi rendőri szervezetek igénybe vételével valósították meg feladataikat. A hivatal kezdetben ugyan a fővárosban és környezetében tevékenykedett, működési területét azonban megkísérelte fokozatosan kiterjeszteni a nagyobb városokra is. 1849-ben kísérlet történt arra, hogy a véderőnél is bevezessék a rendőrbiztos intézményt.¹⁶

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelme tehát viszonylag rövid időn belül kialakult és tükrözte a kor színvonalát. A struktúra részét képezte a Kárpát-medencében az új szervezet-típus a nemzetőrség, amely – a miniszterelnök közvetlen alárendeltségében, az Országos Nemzetőrség-

gi Haditanács vezetésével – a karhatalmi teendőket látta el. A bűnügyi, igazgatásrendészeti és a közrendvédelmi feladatokat az önkormányzati rendőrségek látták el, melynek elvi irányítását – rendeleti úton – a belügyi tárca rendőri osztálya végezte. A politikai rendőrség és elhárítás teendőit igyekezett megvalósítani az Országos Rendőri Hivatal, melyet a belügyminisztérium részeként működtettek. Fgyelemre méltó, hogy az önkormányzati rendvédelmi erők létszáma a 10 000–12 000 főt minden bizonnyal nem haladta meg. A csaknem félmillió létszámot elérő nemzetőrség feladata pedig sokrétű volt, bár kétség kívül hivatása zömét a rendvédelem alkotta. Ez a létszám azonban a polgári foglalkozása mellett rendvédelmi feladatokat is ellátó tömeget jelentett, amely merőben új jelenség volt a magyar rendvédelemben, mivel a polgárőrség – amely tekintélyes múltat tudhatott a magáénak – soha sem működött ilyen jelentős létszámmal. Az Országos Rendőri Hivatal munkatársai pedig csupán néhány száz főt tettek ki. Feladatuk és jogkörük azonban speciális volt.¹⁷

Összességében a 16 hónapig fennálló 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelme csupán egy kezdeményezésnek tekinthető, amely a magyar polgári állam kialakítási kísérletének a részét képezte. Nem tudhatjuk, hogy a forradalom és szabadságharc győzelme esetén hogyan alakult volna a polgári magyar állam és annak részeként a rendvédelem.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc orosz segítséggel történő leverését követően azonban a HABSBERG-hatalom a magyar államot felszámolta, így annak rendvédelme is megsemmisítésre került. A volt Magyar Királyság területén a győztesek tartományokat szerveztek, amelyben a térség lakosainak elnyomását megvalósító központosított igazgatást és ennek megfelelő rendvédelmi struktúrát hoztak létre. Ez a rendvédelmi modell tehát semmiképpen sem nevezhető magyarnak és a legkevésbé sem a Kárpát-medencei fejlődés szerves részének. A neoabszolutizmus részeként tehát a HABSBERG-hatalom kiépített a Kárpát-medencében egy új rendvédelmi struktúrát, amely többé-kevésbé megfelelt a polgári fejlődés igényeinek. Ez a rendvédelem azonban egy idegen – a nemzet felszámolására törekvő – elnyomó hatalom eszközeként működött. Ezért nem tekinthető a magyar rendvédelem fejlődése szerves részének, még akkor sem, ha a Kárpát-medencében működött.

A neoabszolutizmus rendvédelmi struktúrája több pólusú volt. Az első pólus a katonai függelmi viszonyok szerint működő csendőrség – amely a karhatalmi feladatokat és a vidék közbiztonság teendőit látta el – a központi államhatalomnak volt alárendelve. A központi vezetés szervezete azonban több ízben változott. A második pólus a rendőrség volt, amely ugyancsak a központi hatalom irányítása alatt álló közigazgatáshoz kapcsolódott, azonban a birodalmi szakigazgatási szervezetét is felállították, bár ez utóbbi szinte permanens módon alakult. Előfordult az is, hogy a csendőrség és a rendőrség legfelsőbb birodalmi irányító szervezetét egyesítették. A harmadik pólust a katonai rendőrségek szervezet alkotta, melyeket ugyancsak bécsi centrumból irányítottak és a politikai rendőrség teendőinek az ellátása, valamint az idegen ügynöki tevékenység felszámolása képezte az alapvető feladatukat.

E masszív struktúrát végül is a finanszírozási nehézségek és a könggrätz-i, illetve a solferino-i vereség nyomán bekövetkezett helyzet ingatta meg. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a régi módon már nem kormányozható a HABSBERGok birodalma. Vagy változtatnak az irányítás rendszerén felszabadítva a lefojtott energiákat, vagy pedig előbb–utóbb a birodalom megsemmisülésével kénytelenek szembe nézni. A magyar szabadságharcot vérbe fojtó, birodalmában korlátlan diktatúrát bevezető Ferenc József hajlandó volt hatalmát korlátozni és megosztani annak érdekében, hogy a birodalma fennmaradjon. Túl tudott lépni önmagán, partnernek bizonyult a kiegyezésben. Közreműködésével jöhetett létre Közép-Európa legdinamikusabb fejlődési periódusa a dualizmus időszakában.

A dualizmus pedig egy új magyar polgári államot teremtett a Magyar Királyság területén, biztosítva a nemzeti és a polgári fejlődés lehetőségét. E polgári magyar állam részeként egy merőben új rendvédelmi struktúra alakult ki, amely épített a korábbi hagyományokra és adaptálta a legkorszerűbb európai eredményeket is.

A kiegyezéssel dualista államalakulat jött létre, amelyben a Magyar Királyság visszanyerte területi integritását és szuverenitását. A dunai monarchia kétpólusú állammá alakult, a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság szövetségévé vált. A dualista monarchiában három hatalmi pólus működött. A magyar kormány, az osztrák kormány és az uralkodó. Ausztria-Magyarországnak nem volt közös államfője. A Magyar Királyságnak és az Osztrák Császárságnak volt egy-egy államfő közjogi méltósága. E két tisztséget azonban egy természetes személy Ferenc József töltötte be. Kizárólag az Osztrák Császárságnak, illetve a Magyar Királyságnak voltak állampolgárai. Ez nem zárta ki a kettős állampolgárság lehetőségét, de az Osztrák-Magyar Monarchiának nem voltak állampolgárai.¹⁸

A dualista államalakulatnak is két hivatalos elnevezése volt, nevezetesen az „Osztrák-Magyar Monarchia” és az „Osztrák-Magyar Birodalom”. Annak ellenére, hogy a két elnevezést az uralkodó rendelte el,¹⁹ a két kifejezés a HABSBERG-birodalom tartalmának kétféle felfogását tükrözte. Az egyik

álláspont szerint a birodalom egységes államalakulat melynek két felében a helyi ügyeket bizonyos önállósággal intézik. A másik nézet szerint – amely a magyar felfogást tükrözte – a monarchia két állam szövetsége, amely bizonyos ügyeit közösen intézi. A gyakorlatban az Osztrák-Magyar Monarchia elnevezés vált általánossá, amely tükrözte a magyar felfogás győzedelmét. A magyar fél nemzetközi szerződésekben is kifejezésre juttatta a gyakorlatban megvalósuló álláspontját. Ezt tükrözi a szerződés szövegekben „az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét állama” („die beiden Staaten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie”) kifejezés használata. A századfordulótól pedig a nemzetközi egyezmények többségét az Osztrák-Magyar Monarchia, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság képviselői írták alá, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a HABSBURG-birodalom ugyan egységes, azonban két államból áll.²⁰

A kiegyezés utáni magyar rendvédelem keretét a dualista berendezkedésű államalakulat tartalma határozta meg. A kiegyezési alaptörvények lényegében háromféle tárgykört hoztak létre. Az egyik tárgykört a Pragmatica Sanctio-ból eredeztették, ezeket nevezték pragmatikus ügyeknek (külügy, hadügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy).²¹ A másik tárgykört a közös érdekű viszonyokon belül a hitelügy képezte,²² a harmadik tárgykört pedig – amelyet dualisztikus ügyeknek is hívtak – a vám- és kereskedelmi szövetség, a vasút, a hajózás, a posta és távíró, valamint távbeszélő, illetve közvetett adózás alkotta.²³ A dualisztikus ügyeket az különböztette meg a többi közös ügytől, hogy amennyiben nem jött létre közös álláspont az intézésükre vonatkozóan a két társország számára fennállt az önálló intézkedés lehetősége is.²⁴ Az önállóan intézendő ügyek csoportjába tartozott az összes többi ügy, így a rendvédelem is.

A modern magyar polgári rendvédelmi struktúra kiépítése tekintetében három út állt a kiegyezés utáni magyar kormányok előtt. Átvehették a neoabszolútizmus rendvédelmi szervezetét, vagy visszaállíthatták a hagyományos – a rendi viszonyok között kialakult – magyar rendvédelmi struktúrát, a legkorszerűbb nyugat-európai megoldásokat is adaptálhatták, merőben új szervezeteket kialakítva. Végül is e három lehetőség kombinációja valósult meg a gyakorlatban.²⁵

Az osztrák csendőrség és rendőrségek átvétele lehetetlen lett volna a nemzet elnyomásában e szervezetekre osztott dicstelen szerepkör miatt. A városokban és vidéken a hagyományos rendvédelmi szervezetek felélesztésére került sor. A városi rendőrségeket belső fejlesztések útján sikerült elfogadható szervezetekké alakítani.²⁶ Vidéken azonban a régi rendvédelmi struktúra képtelen volt produkálni a polgári fejlődéshez szükséges közbiztonsági állapotokat. A kormányok a kormánybiztosi rendszerrel kísérleteztek ugyan, ez azonban csupán átmeneti közbiztonsági javulást hozott. Végül is TISZA Kálmán miniszterelnök kezdeményezésére felállított Magyar Királyi Csendőrség hozott létre vidéken a polgári fejlődés igényeinek megfelelő közbiztonsági állapotokat.²⁷

Városokban tehát a rendőrségek, vidéken pedig a csendőrség tartotta fenn a rendet. A városi rendőrségek a korábbi rendőrségek modernizált változatai voltak. A csendőrség pedig – bár mint szervezet-típus nem volt új Magyarországon – mint a Magyar Királyi Csendőrség a nyugat-európai bűnüldözési élmezőny adaptálójaként működött.²⁸

A dualizmus idejében azonban nem arról volt szó, hogy a korábbi, a nemzet elnyomásában „jeleskedő” rendvédelmi struktúra egyik-másik elemét felújítsák. A cél az volt, hogy a polgári demokráciának és a nemzet szuverenitásának megfelelő új rendvédelmi modellt alakítsanak ki. Ennek megfelelően formálta a korabeli államvezetés a magyar határőrizetet, a pénzügyőrséget, a büntetés-végrehajtást, illetve a testőrségeket és a koronaőrséget, valamint a parlamenti őrséget.²⁹

A határőrizet tekintetében napjainkhoz hasonló helyzet alakult ki a dualizmus kori Magyar Királyságban. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság között ugyanúgy virtuális határ létezett csupán mint az Európai Unió schengeni egyezménybe belépett tagállamai közötti ellégesült határvonal. A Magyar Királyságban törvény mondta ki, hogy az ország határainak az átlépéséhez útlevélre általában nincs szükség. Útlevélkényszert a magyar állam csupán azon országok állampolgárai számára érvényesített, amely államok a Magyar Királyság polgáraitól is útlevelet kértek. Az ország határainak az átlépésében a magyar állam csupán az elítélt, illetve a kötelező katonai szolgálatot ellátó polgárait korlátozta. Ott, ahol az Osztrák-Magyar Monarchia határai egybe estek a Magyar Királyság határaitól léteztek ugyan a határforgalom ellenőrzésére hivatott határállomások, azonban az ellenőrzés gyakorlata liberális volt. Ekkor alakult ki a kishatárforgalmi rendszer is. A határforgalom ellenőrzése Európa-szerte a magyarországihoz hasonló liberális elvek szerint működött. A Magyar Királyság polgárai jóformán nem ismerték a vízum fogalmát mivel csupán az Orosz Birodalom és a Török Birodalom igényelt vízumot az országba történő belépéshez. Az orosz és a török állam területére azonban meglehetősen kevesen kívántak utazni.³⁰

A büntető-végrehajtást is merőben új alapokra helyezték a dualizmuskori kormányok. Európa élvonalbeli szabályozását valósították meg, hozzákezdték egy többfokozatú büntető-végrehajtás korszerű intézményrendszerének a kiépítéséhez és merőben új – a kor színvonalán álló képzésben részesített – személyi állományt képeztek ki.³¹

A császári pénzügyőrség a legkevésbé kompromitálta magát a neoabszolutizmus időszakában a magyarság elnyomásában. Ebből fakadóan a személyi állomány egy részét a kiegyezés utáni magyar kormány átvette. Az átvett pénzügyőrök határidőt kaptak a magyar nyelv elsajátítására. Valójában azonban valamennyi pénzügyőr csak akkor beszélt jól magyarul, amikor az új generáció felváltotta a régit. A Magyar Királyi Pénzügyőrségnél – hasonlóan a társ rendvédelmi testületekhez – a személyi állománynak a magyar mellett azon a nyelven is beszélnie kellett, amilyen nyelven a szolgálati helyén a lakosság beszélt.³²

Napjaink gyakorlatától eltérően csupán a pénzügyőrség volt fegyveres szervezet a vámhivatalok munkatársai fegyver nélkül látták el tevékenységüket. A vámhivatalok a pénzügyőrségtől függetlenül dolgoztak. A vámhivatalokban hivatalnokok dolgoztak, akiket nem fegyvereztek fel. Egyetlen fegyverük a díszegyenruhájukon viselhető szabja volt. Az 1870-es években szétválasztották a vámhivatalokat az adóhivataloktól. A dualizmuson belül ugyanis a vámbevételeket nem a két társország kormányai használták fel, hanem a közös ügyek fedezésére szolgáltak. A két társország országgyűlései által delegált úgynevezett kvótabizottság a vámbevételek és a közös ügyek kiadásainak a különbözetét volt hivatott kiegyenlíteni a társországok bevételeiből.³³

A testőrségek, a koronaőrség és a képviselőházi őrség merőben más jellegű feladatot hajtottak végre mint a többi magyar rendvédelmi testület. E szervezetek az államfő és környezete, a törvényhozó testület, illetve a magyar állam szuverenitását kifejező szimbólumok őrzésével járultak hozzá a közrendhez.

A Mária Terézia által létrehozott és Ferenc József által feloszlott Magyar Nemesi Testőrséget újra felállította Ferenc József.³⁴

A dualizmus időszakában két magyar testőrség működött. A Magyar Királyi Darabont Testőrséget 1904-ben hozták létre. Feladatát az uralkodó magyarországi szálláshelyének őrzése, díszelgéseken történő részvétel képezte. A Magyar Királyi Nemesi Testőrség pedig mindenhová elkísérte az uralkodót, ahová utazott. Ez csupán e szervezet privilégiumát képezte, mivel az osztrák testőrségek a Magyar Királyság területén nem rendelkeztek kompetenciával. Valamennyi testőrség – a császáriak és a királyiak egyaránt – a főudvarmester irányítása alá tartoztak.³⁵

A magyar nemzet és a magyar államiság kiemelt és speciális fontosságú eleme a Szent Korona, melyre a koronaörök vigyáztak. A koronaőri tisztség magas közjogi méltóság volt, melyre megüresedés esetén a koronaörök bejegyzésével az uralkodó kért fel új személyeket a törvényhozás ellenjegyzésével. A koronaörök munkáját a Magyar Királyi Koronaőrség segítette, amely szervezet az őrzés tényleges teendőit látta el.³⁶

A Magyar Királyi Képviselőházi Őrség felállítására 1912-ben került sor gróf TISZA István elleni merénylet nyomán. Ezzel megszűnt azon állapot, amely már több ízben kivívta a kortársak bírálatát. Nevezetesen a törvényhozó testületben a rend védelmét, az épület őrzését a végrehajtó hatalom látták el korábban. A képviselőházi őrség létrehozásával ezt az ellentmondást is felszámolták.³⁷

A dualizmus időszakában tehát – több lépcsőben ugyan, de – létrejött a polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája, amely különböző módosításokkal napjainkban is működik. A mintegy 283 000 km²-nyi területen a közel 20 000 000 fős lakosság körében csaknem 33 000 fő tartotta fenn a rendet. A megalakulás és a háború éveit nem számítva a csendőrség 90 %, a rendőrségek pedig 80 % körüli bűnfelderítést értek el. A XIX–XX. század fordulóján Magyarországon az állami és az önkormányzati rendőrségek 12 000 fővel (36,5 %), a csendőrség 12 000 fővel (36,5 %), a büntetés-végrehajtás 3 000 fővel (9,2 %), a vámhivatalok 500 fővel (1,6 %), a pénzügyőrség 4 500 fővel (13,6 %), a testőrségek 692 fővel (2,22 %), a koronaőrség 78 fővel (0,7 %) és a képviselőházi őrség 60 fővel (0,18 %), összeségében 32 830 fővel (100 %) látta el a rend védelmét.³⁸

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy viszonylag nagy területen és népes lakosság körében csekély létszámmal hogyan lehetett kimagasló eredményeket elérni. Önmagában nem elégséges az a magyarázat, mely szerint a XIX–XX. század Magyarországa lakosságának az erkölcsi stabilitása erőteljesebb volt a mainál, a népesség kevésbé hajlott a törvénytelen cselekedetek elkövetésére. Ezt a nézőpontot ékesen cáfolja az a tény, hogy a dualizmuskori új rendvédelmi struktúra kiépítéséig a kiépülő vasúti pályák síneit felszedve támadtak meg rabló bandák vonatokat, illetve a kiépülő csendőrségnek létrehozása éveiben az egyik legfontosabb feladatát a több tíz főnyi fegyveres rablóbandák felszámolása képezte, amelyet csak komoly tűzharcok során tudott elérni.³⁹

A kimagasló eredmények létrejöttének több oka is volt. A korabeli rendvédelmi modell nem a bűnüldözést, hanem a bűnmegelőzést tekintette elsődleges feladatának. Ezen teendőt pedig – a későbbi korok dilettáns gyakorlatától eltérően – nem a rendvédelmi struktúrában kialakított újabb részszerkezeti egységek létrehozásával kívánták megvalósítani, hanem a rendvédelmi testületek működése alapelemének tekintették a bűnmegelőzési teendők megvalósítását. A személyi állomány döntő többsége – a rendőrségeknél és a csendőrségnél egyaránt – a létszám mintegy 90 %-a közterületi szolgálatot látott el. Jelenlétével garantálva a bűncselekmények megelőzését. A módszer ugyan eltért a rendőrségek és a csendőrség tekintetében, hiszen a városokban őrszobákhoz kapcsolódó posztos rendőri rendszer, vidéken pedig a csendőr őrsök által vezényelt járőrök hálózták be a területet. A rendőrségeknél és a csendőrségeknél azonban egyaránt a személyi állomány maximum 5 %-a tartozhatott a tiszt karba. Ők szervezettek, ellenőriztek, irányítottak (a harmadik évezred küszöbén a magyar rendőrségben a tiszt kar aránya 30 % feletti). A gazdaságok – a tisztek és az alacsonyabb rangúak között együttesen – sem érték el a személyi állomány 1,5–2 %-át. Ezzel szemben a harmadik évezred elején a magyar rendőrségnél előfordult, hogy egyes rendőrkapitányságokon a gazdasági igazgatóságok alárendeltségében több munkatárs dolgozott, mint ahányan járőr szolgálatot láttak el. A dualizmus kori rendőri és csendőri szolgálat lényege az volt, hogy a testület személyi állománya a működési területen jelen volt.⁴⁰

A szolgálat ellátás stílusa is mentes volt a hatalom arroganciáját kifejezésre juttató metódustól, amely minden állampolgár folyamatos ellenőrzésében ölt testet. Az állam polgárai mindennapjaikban érezhették, hogy a rendvédelmi testületek az érdekeiket védik a törvényeket áthágókkal szemben. A polgárok védelme során a lakosságot nem zaklatták a rend fenntartói.⁴¹ Természetesen kisiklások ebben az időszakban is előfordultak, azonban koránt sem ez volt a jellemző.

A rend eredményes fenntartását elősegítette a lakosság közérzete is. A Magyar Királyság a Német Császárság után Európa második legdinamikusabban fejlődő országa volt. Ekkor épültek máig használt középületeink többsége és ekkor hozták létre a Kárpát-medence modern értelemben vett infrastruktúrájának az alapjait. A gazdaság pezsgése számos munkaalkalmat teremtett. A helyzet a XIX. század végére bizonyos mértékig romlott, amikor a nagy infrastruktúrális beruházások többsége elkészült. A lényeg azonban az, hogy a lakosság nem érezte országát törvényeit magára nézve sérelmesnek. Reális lehetőség volt az egyéni egzisztenciák kialakítása és fejlesztése, még akkor is, ha boldogulásukat számosan a tengeren túl vélték megtalálni. Ám közülük sokan hazatértek megtakarított pénzüikkel és itthon teremtettek új egzisztenciát. A magyarországi nemzetiségi mozgalmak is ebben az időszakban terebélyesedtek ki annak ellenére, hogy ezzel ellentétes törekvések is jelen voltak a magyar társadalomban. Mindezt természetesen nem jelentette azt, hogy mindig és mindenki számára felvirágoztatást biztosított a dualizmus, az azonban tény, hogy az ország sokat fejlődött és a lakosság döntő többségének az életszínvonala is javult.⁴²

A magyar állam alkalmazottai – köztük a rendvédelmi testületek tagjai – a társadalmi állásukhoz méltó életvitel folytatásához szükséges ellátásban részesültek. Ez képezte az állami alkalmazottak ellátásának alapelvét. A kinevezett személyi állományt elbocsátani akkor lehetett, ha bebizonyították az alkalmatlanságát, vagy bűncselekményt követett el. Ilyen körülmények között a korrupció és a megvesztegethetőség nem jellemezte az állam működését, idegen volt a rendvédelmi testületek gyakorlatától. Az államapparátus tagjává válni biztos egzisztenciát, konszolidált életvitelt jelentett, amely tekintélyt biztosított a társadalomban. Ebből fakadóan magas kvalifikációs igényt lehetett támasztani a személyi állománnyal szemben és gondosan meg lehetett válogatni a felvételre kerülőket.⁴³

A rendvédelmi testületek számára a munkavégzés tárgyi feltételeit az állam biztosította. Az újlenyomatörögztést például Anglia után az európai kontinensen elsőként a Magyar Királyságban alkalmazták.⁴⁴ Egyéb technikai újítások is – a nyugat-európai országokhoz képest ugyan néhány éves késéssel de – bevezetésre kerültek a magyar rendvédelemben. Nemzeti rendvédelmünk kiválóságai lehetőséget kaptak arra, hogy Nyugat-európában tanulmányozhassák a legfejlettebb bűnüldözési metodikákat és technológiákat, amelynek megismerése nyomán javasolhatták a tapasztalatok hazai adaptálását.⁴⁵

A dualizmus kori és a két világháború közötti Magyar Királyság eredményes rendvédelmének rendkívül fontos tényezője volt a civil rendvédelem által nyújtott segítség, ennek hiányában a korabeli rendvédelmi testületek minden bizonnyal nem lettek volna képesek létrehozni példamutató eredményeiket. Nevezetesen az ország területét behálózó „szövetet” alakították ki a nagy gazdasági szervezetek. Ide tartozott a Magyar Államvasútak, a víztársulatok, az útfelügyelet és karbantartás szervezetei, valamint az erdőtársulások stb. Ezek ugyan különböző szervezeti formákban működtek, abban azonban megegyeztek, hogy az általuk működtetett műtárgyak illetve az erdőtársulások esetében a természetes vegetáció behálózta az országot és jobbrészt szabadon megközelíthető volt. Ezért e szervezetek

ket a magyar állam törvények által kötelezte arra, hogy megfelelő létszámú őrszemélyzetet tartsanak, akik egyben a kisebb karbantartási munkálatok végzését is irányították, az őrzött javak állapotát pedig folyamatosan figyelemmel kísérték. A gátak, a vasúti töltések és az utak mentén – a terep jellegtől függően – általában 4–8 kilométerenként, illetve az erdők esetében törvényben meghatározott nagyságú erdőterületek után egy-egy személyt volt köteles a tulajdonos foglalkoztatni, akinek a részére – az általa felügyelt területen – házat is biztosítottak. Ezeket az őroket a foglalkoztató szervezetnek lőfegyverrel is el kellett látni. Az állam pedig törvények formájában biztosította számukra azt a jogot és kötelezettséget, hogy a rájuk bízott területen a bűncselekményeket lehetőleg előzzék meg, illetve a bűnösöket fogják el és adják át az állami rendvédelmi testületeknek. A történelmi Magyarországon összesen mintegy 150 000, a trianon utáni Magyar Királyságban pedig közel 50 000 főt foglalkoztattak ilyen célból.⁴⁶

A dualizmus időszakában a rendvédelem nem képezett állami monopóliumot. A rend védelmére az országgyűlés hozott törvényeket, amelyek valamennyi rendvédelmi testületre egyaránt érvényesek voltak. A központi államhatalom számára az országgyűlés, az önkormányzatok részére pedig a közgyűlések hozhattak létre rendvédelmi testületeket, amelyek felügyeletét és irányítását a szaktárcák, illetve az önkormányzatok vezető testületei látták el. Ebben – az egyébként jól működő rendszerben – speciális elemet képezett a csendőrség, amelyet a központi államhatalom hozott létre és tartott fenn, azonban a testületnek az önkormányzati igényeket kellett kielégítenie, bár a központi államhatalom is alkalmazta speciális körülmények között (pld.: tábori csendőrség, zendülés stb.).⁴⁷

A dualizmuskori kiváló rendvédelmi eredmények a háború éveiben fokozatosan elenyésztek. Ennek több oka is volt. A rendvédelmi testületek személyi állományának jelentős részét behívták katonának, mivel kiválóan megfeleltek az alsóbb szintű parancsnoki beosztások betöltőivel szemben támasztott követelményeknek. Őket a fizikális állapotukban megingott, a kellő szakmai ismereteket nélkülöző póttartalékosok köréből pótolták. Rövid lefolyású háború esetén ez a helyzet valószínűleg nem okozott volna nagy gondot. A háború elhúzódása nyomán azonban a rendvédelmi szervezetek gyengítése és a közmorál romlása nyomán a közbiztonság egyre labilisabbá vált. E folyamatot a frontokról hazatérő felfegyverzett katona tömegek megjelenése tetézte. A városok és a nagyobb földbirtokosok környezetük védelme érdekében fegyveres védelmi szervezeteket hoztak létre.⁴⁸

A kormányzat ugyan a csendőrség fejlesztésére vonatkozóan jóváhagyott egy tervezetet, amelyet azonban – a felgyorsult események miatt – már nem maradt idő végrehajtani. Az őszirózsás forradalom a magáénak tekintette az ország rendvédelmi struktúráját, azt tovább kívánta működtetni, legfeljebb személyi konzekvenciákat kívánt érvényesíteni. A csendőrség élére például gróf KÁROLYI Mihály GENCSY Arnold csendőr alezredest nevezte ki, aki nekilátott a számára unszimpatikus tisztek eltávolításához, bár a tiszti kar mérséklésének ideája nem tőle származott. A csendőrség rangidős tisztjei ekkor memorandumban fordultak a kormányfőhöz, melyben helytelenítették azt, hogy a nehéz időkben elbocsássák a testülettől azokat a törzstiszteket, akik alkalmasak lettek volna országos akciók lebonyolítására. KÁROLYI azonban kitartott GENCSY mellett, így a testület tiszt karát lényegében lefejezték. A Magyar Királyságban nem volt olyan erő, amely az úgynevezett tanácsokkal szembe tudott volna szállni. Így lényegében vértelen úton valósult meg a szociáldemokrata és a kommunista párt szövetségének a hatalomátvétele.⁴⁹

A magyar tanácsköztársaság a korábbi jogrendet és az államigazgatást nem kívánta átvenni. A proletárdiktatúra kiépítésének lenini ideológiáját szerette volna megvalósítani. Ennek részét képezte a korábbi rendvédelmi modell felszámolása és helyette egy új rendvédelmi testület létrehozása. Ez a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy a rendvédelmi testületeket egyetlen új szervezetbe a Vörös Őrségbe integrálták. Átvették ugyan a régi személyi állományt, azonban vezető pozíciókba munkásokat helyeztek. Ezek az emberek minden bizonnyal megbecsült személyek voltak a szakterületükön, azonban fogalmuk sem volt a rendvédelemről. A helyzetet nehezítette, hogy – a korábbi jogrendszer elutasításából fakadóan – a rendvédelmi testületek személyi állományának „jogérzéke” jelentette a testületek működésében a kontrollt. A magyar közgondolkodástól, szellemiségtől távol állt a Vörös Őrség azon gyakorlata, amely szerint elfogták a rend ellen vétőket, majd nem ritkán ugyanazon szervezet elítélte és végül az ítéletet végre is hajtotta. A Vörös Őrség tevékenysége ellentmondásos, hiszen megfékezte ugyan az országban az anarchiát azonban működésével újabb jogtalanságokat hozott létre. A Vörös Őrség egyes alakulatainak a tevékenysége pedig eleve nélkülözte a jogszerűséget és az erkölcsösöséget. A csendőrség három vezető állású tisztjét (FERY Oszkár altbgy., BORHY Sándor és MENKINA János csendőr alezredest) a Lenin-fiúk elfogták és addig kínozták, míg meg nem haltak, majd a holttesteket az éj leple alatt a Dunába dobták. A titkokban tartott esetet a tanácsköztársaság leverése után a budapesti rendőrség vizsgálta ki. Nem tudhatjuk azonban, hogy a tanácsköztársaság rendvédelme mi-

Ilyen irányban fejlődött volna tovább, ha fennmarad, hiszen a kárpát-medencei kultúrkörnyezet és a rendvédelmi hagyományok merőben eltértek az oroszországitól. A 133 nap rendvédelmét csupán kísérletnek lehet tekinteni, amelynek az egyik lehetséges alternatívája volt ugyan a diktatórikus megnyilvánulások megerősödése, de nem ez volt az egyetlen lehetőség. Tény azonban, hogy a Vörös Őrség 133 napos ellentmondásos tevékenysége után ismét visszaállt a dualizmuskori rendvédelmi modell.⁵⁰

A tanácsköztársaság utáni kormányok a dualizmuskori rendszerhez való visszatéréssel a jogfolytonosságot hangsúlyozták. Ebbe illett a korábbi – meglehetősen zilált állapotba került – rendvédelmi struktúra helyre állítása. Az úgynevezett fehér terror időszaka nem segítette ugyan elő a jogfolytonosság helyre állítását, azonban a BETHLEN-i konszolidáció részeként a magyar rendvédelem újjászervezése is lezajlott.

Nagy előnyt jelentett, hogy nem volt szükség új jogrend kialakítására, hiszen rendelkezésre állt a forradalmakat megelőző jogi struktúra. A dualizmuskori rendvédelmi szervezetek személyi állománya ugyan a háború és a megszállás nyomán csak részlegesen állt rendelkezésre, azonban a kiegészítésüket viszonylag rövid idő alatt megvalósították.

A legnagyobb terhet a trianoni határokon kiépítésre kerülő új határőrizeti struktúra létrehozása képezte.

A magyar rendvédelemben egyaránt jelen voltak a legitimisták és a szabad királyválasztók. A magyar rendvédelem konszolidációjának lényeges elem volt, hogy a rendvédelmi szervezetek és a kormányzó között egyetértés alakult ki, mivel a testületek vezető pozícióiba HORTHYhoz hű személyek kerültek. A magyar rendvédelem legtekintélyesebb testületénél a Magyar Királyi Csendőrségnél is helyreállt a béke a GENCSY Arnold által eltanácsolt és a testületben maradt tisztek, valamint a tanácsköztársaság alatt eltérő magatartást tanúsító tisztek között. A fővárosi rendőrségnél zajló igazoló eljárások nyomán pedig 50 személyt bocsátottak el a testület kötelékéből. A Vérmezőn 1920. október 23-án megtartott díszszemlén HORTHY Miklós kormányzó már személyesen fogadta a szemlén résztvevő alakulatok tisztelgését, amely csalhatatlan jele volt annak, hogy a kormányzó már megbízott a rendvédelmi testületekben.⁵¹

Az 1918–1919-es magyarországi forradalmakat felváltó rendszer ugyan visszatért a dualizmuskori rendvédelmi modellhez, azonban a tiranoni békediktátum hatásai nyomán bizonyos módosításokat is végrehajtott. A magyarországi önkormányzati rendőrségeket államosították. Az államosítás igénye már a dualizmus időszakában jelentkezett, a háború azonban megszakította a folyamatot, melyet végül 1919 őszén realizáltak.⁵²

A magyar rendvédelmi struktúra változtatásának másik lényeges eleme a határőrizeti szervezet létrehozása volt. A dualizmus időszakában ugyanis meglehetősen későn hozták létre a Magyar Királyi Határrendőrséget, amely néhány száz fős szervezet lévén, tulajdonképpen a határőrizeti részfeladatok koordinálására volt csupán alkalmas. Ez képezte az alapfeladatát.⁵³

A határőrizeti részfeladatokat a dualizmuskori Magyarországon szétosztották azon rendvédelmi testületek határmenti alakulatai között, amelyek alapfeladatai harmonizáltak egy–egy határőrizeti részfeladattal.⁵⁴

A trianoni békediktátum nyomán azonban ez a struktúra már nem volt képes ellátni a hivatását mert megváltoztak a körülmények. Európa szerte útlevelkötelezettség jött létre. A Kárpát-medencén belül pedig ezeréves gazdasági egységeket és rokoni szálakat metszett ketté a trianoni határ. Az utódállamok autarchiára törekedtek. Ilyen körülmények között a határok légiesült változatának a felügyeletére létrehozott struktúra már nem volt képes a megváltozott körülmények között ellátni a magyar államhatár őrzését. Új szervezetet hoztak létre a Magyar Királyi Vámőrséget.⁵⁵

E szervezet alakult át a későbbiek során Magyar Királyi Határőrséggé, majd határvadász csapatnemmé. A Magyar Királyi Vámőrség és az utódszervezetei is két testű szerveződések voltak. A klaszszikus határőrizeti feladatokat ellátó rész fedőtestületként működött, melynek rejtésébe helyezték – a Bledi egyezményt követően nyíltan is – a határbiztosítási csapatokat. Ez a katonai erő a magyar véderő egyharmada volt. Minden harmadik honvéd ezred a határon teljesített szolgálatot szükség esetén ellátva a határbiztosítási teendőket.⁵⁶

A trianoni békediktátum nyomán a 92 000 km² területre zsugorított és 8 000 000 főnyi lakosságra csökkentett ország rendvédelmére azonban a győztes hatalmak jóváhagyták a történelmi Magyarországon működő rendvédelmi testületek létszámát. E mögött az állásfoglalás mögött az 1918–1919-es forradalmak húzódtak. Az ország vezetése azonban a rendvédelmi testületek személyi állományának a dualizmuskori körülményekhez viszonyított bőséges módosulását a haderő rejtésére igyekezett felhasználni.⁵⁷

A magyar rendvédelem két világháború közötti militarizálódása annak tudható be, hogy korábban a haderő által ellátott egyes hátországbiztosítási feladatokat például ipari létesítmények, közlekedési és hírközlési infrastruktúra, vezetési pontok őrzését a rendvédelmi testületekre ruházták. A 35 000 főre csökkentett haderő elbocsátott hivatásos állományát lehetőleg a rendvédelmi testületeknél kívánták foglalkoztatni, mivel úgy gondolták, hogy katonai szaktudásuk – amire egy esetleges fegyveres konfliktus esetén szükség lehetett – ott amortizálódik a legkevésbé.⁵⁸

Az 1918–1919-es forradalmak és a forradalmakat követő különítményes időszak után – a dualista minta szerint újjászerveződő – a magyar rendvédelmi testületek rövid időn belül helyre állították a világháború előtt megszokott közbiztonságot. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott az a körülmény, hogy a lakosság az elhúzódó háborús nehézségek és a forradalmak zűrzavara után rendet és nyugalmat akart az országban. Az antant és a magyar politikai vezetés is a rend mielőbbi helyreállítására törekedett. Mindez nem csupán annak a kivitelezhetőségét eredményezte, hogy a dualizmuskori létszámmal működjenek a magyar állam rendvédelmi testületei, hanem új szervezetek létrehozására is lehetőség nyílt. A Magyar Királyi Vámőrség és utódszervezetei mellett ilyen testület volt a Magyar Királyi Folyamőrség. A testület feladatát legálisan a vízirendészeti teendők alkották. Ennek álcázásában azonban folyami flotillát igyekeztek a hatóságok rejtett módon működtetni. Az 1921-ben létrehozott folyamőrség – mint a vízirendészeti teendőket ellátó szervezet – 1939-ig működött. A vízirendészeti teendőket 1938-ban átadta a szervezet a területileg illetékes csendőrségnek és rendőrségnek, a testület hadihajózó részét pedig a Magyar Királyi Honvédségbe integrálták ahová rejtetten korábban is tartozott.⁵⁹

A Magyar Királyi Vámőrség és utódszervei, valamint a Magyar Királyi Folyamőrség 1938-al bezárólag működött hivatalosan a magyar rendvédelem részeként. A haderőbe történő visszaintegrálásuk azonban eltérő módon valósult meg. A határvadászok néven a Magyar Királyi Honvédségbe olvasztott Magyar Királyi Határőrségből ugyanis a határőrizeti feladatait nem választották le mint ahogyan azt tették a folyamőrség esetében a vízirendészeti teendők elvonásával. A határvadász csapatnem továbbra is kétfestű szervezetként funkcionált, ahol a klasszikus határőrizeti teendőket az úgynevezett „határszolgálatosok” végezték, a határbiztosítási teendőket pedig a határvadász testület többségét alkotó szervezeti egységek végezték. A két feladatkört ellátó testületrészek szervezeti felépítése, felszereltsége és kiképzése is eltért egymástól. E folyamatból a távolsági határforgalom ellenőrzésének teendői maradtak ki, mivel e feladat teljesítésére a Magyar Királyi Államrendőrség létrehozásakor felállították a határszéli rendőri kirendeltségeket, amelyek teendőiket – a területvisszacsatolások nyomán létrejött diszlokáció módosítások változásaival – a második világháború végéig ellátták.⁶⁰

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmének egyedi aktusa volt a területvisszacsatolások nyomán az országhoz visszatért területek a pacifikálásában történő részvétele és a magyarországi jogrend szerinti rendvédelem helyreállítása. Valamennyi visszacsatolt területen kezdetben katonai közigazgatást vezetett be a magyar állam. Ezen időszak alatt pacifikálták a térséget, valamint kiépítették a polgári közigazgatást és a rendvédelmet, továbbá a határőrizet legalapvetőbb infrastruktúrájának a kialakítását is elkezdték. A gyakorlatban ez úgy valósult meg, hogy a trianoni határon maradtak az úgynevezett „határszolgálatosok”, akik a hadműveleti területté nyilvánított visszacsatolt területre irányul ki és beutazást ellenőrizték, amelyet külön engedélyhez kötöttek a hatóságok. A határszolgálatosok tehát a hadműveleti záróvonallá átminősített trianoni határt őrizték a katonai közigazgatás feloldásáig, amikor áttelepítették őket az új határokra, amelynek a védelmét és a leendő határőrizeti erők elhelyezési feltételeinek a kialakítását a Magyar Királyi Honvédség csapataival bevonuló azon határvadászok végezték, amelyeket a határok biztosítására készítettek fel. A „határszolgálatosoknak” az új határokon az elhelyezési körleteik kialakításában a haderő műszaki csapatai is részt vettek. A többi rendvédelmi testület alakulatai a Magyar Királyi Honvédséggel együtt vonultak be a visszacsatolt területekre és azonnal hozzákezdtek feladataik ellátásához, kezdetben a katonai közigazgatás alárendeltségében. Számos településen a bevonuló magyar rendvédelmi szervezetek a dualizmuskori épületeiket vették ismét birtokba. Ezen épületeket ugyanis az utódállamok is ugyanarra használták, mint a Magyar Királyság a dualizmus időszakában. Sok helyen a bútorzat egy része is az eredeti volt.⁶¹

A területvisszacsatolások nyomán a rendvédelmi testületek létszáma is gyarapodott. A Magyar Királyi Rendőrség csaknem 16 000, a Magyar Királyi Csendőrség pedig mintegy 22 000 főre nőtt. A második világháború alatt ugyanis a csendőrség szervezetében – karhatalmi feladatok ellátása céljából, elsősorban partizán, diverzáns csoportok felszámolása érdekében – zászlóaljkat hoztak létre, ezért a csendőrség létszáma dinamikusabban gyarapodott, mint a rendőrségé, amely ilyen jellegű feladatkört nem kapott. A Magyar Királyi Vámőrség 4 210 fővel kezdte meg a működését. A Magyar Királyi Határőrség határszolgálatosainak a létszáma pedig már 5 734 főt tett ki. Végül pedig a határvadászok „ha-

társzolgalatosai” 9 475 fővel végezték a határőrizeti teendőket. A Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámát 3 000 főről mintegy 4 000 főre növelték a területviszacsatolások nyomán. A büntetés-végrehajtást kevésbé a Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség létszámát pedig egyáltalán nem befolyásolta a területviszacsatolás. A két világháború közötti időszakban a Magyar Királyi Koronaőrség 31 fővel, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség pedig 60 fővel látta el szolgálatát változatlan szervezettel és feladatkörrel. A testőrség azonban dinamikusabb változásokon ment keresztül.

A császári gyalogos és lovas testőrség Gödöllőn tartózkodó tagjai IV. Károly 1918 októberi magyarországi látogatásakor a király mellett teljesítettek szolgálatot. Az uralkodó Bécsbe utazása után azonban a gyermekek Gödöllőn maradtak a testőrséggel. Miután az uralkodó 1918. november 13-án lemondott és november 30-án testőrségeit elbocsátotta, a testületek magyarországi származású tagjai Gödöllőn maradtak. Ők és a Magyar Királyi Darabont Testőrség, valamint a Magyar Királyi Koronaőrség 1918. november 16-tól mint Köztársasági Testőrség működtek előbb gróf KÁROLYI Mihály, majd KUN Béla személyét védelmezve. HORTHY Miklós 1920. március 1-ei kormányzóvá választása után családjával a Gellért szállóból a királyi várba költözött. A palota biztonságát 1920. augusztusig a volt fővezérségi törzsszázadból, a Magyar Királyi Darabont Testőrségből és a volt császári gyalogos- és lovas testőrség Gödöllőn maradt tagjaiból alakult őrség biztosította. Ezt az őrséget szervezték át Magyar Királyi Testőrséggé 1920. augusztus 10-én. Az új szervezet a darabont testőrség Attila krt. 10. szám alatti testőrpalotáját kapta meg, melyet Bessenyei György Testőrlaktanyára kereszteltek. A Magyar Királyi Testőrség hivatalosan a Magyar Királyi Darabont Testőrség utódjaként jött ugyan létre, azonban fennállása alatt mindvégig a Magyar Nemesi Testőrséget tekintette eszmei elődjének. A Magyar Királyi Testőrség szolgálatát kezdetben 260 fővel látta el, majd 1920. végére 125 főre csökkentették a létszámát. A testőrséghez csatolták 1938-ban a Spanyol Lovasiskolát. A Magyar Királyi Testőrség alabárdos, lovas és gyalogos részekből állt. 1942-ben – a gyalogos testőrség keretében – új szakaszt hoztak létre székely testőrszakasz elnevezéssel. 1943-ban testőr lövész zászlóalj létrehozását kezdték el, azonban 1944. október 16-áig ez nem fejeződött be. A zászlóalj feladata lényegesen eltért a testőrség többi részében szolgálatot teljesítőkétől, mivel nem a megszokott díszelgési teendőket kellett ellátnia, hanem harcászati feladatkört kapott. Létrehozása a TELEKI kormány idején merült fel a németektől való elszakadás kapcsán. A zászlóalj felállítására azonban csak késve és részlegesen került sor.⁶²

Az ország közbiztonsági helyzetét alapvetően a csendőrség és a rendőrség állapota határozta meg. E két testületnél nem egyforma mértékben ugyan, de létszámgyarapítást hajtottak végre a területviszacsatolások nyomán. A magyar rendvédelem azonban már 1938-ban, illetve 1939-ben elveszített két testületet a Magyar Királyi Folyamőrséget és a Magyar Királyi Határőrséget. A folyamőrség tekintetében a helyzet egyértelmű volt. A testület átkerült a haderőhöz, vízirendészeti tartalmú rendvédelmi feladatait pedig a csendőrség és a rendőrség vette át.⁶³ Ezzel a magyar rendvédelem 3 420 fővel mérséklődött, ellentétben az ugyancsak a honvédség kötelékébe integrált határvadászokkal, amely szervezet megtartotta feladatkörét. A határok őrizetére, mint rendvédelmi feladatkörre 10 475 főt biztosított a haderő. A „határszolgalatosokat” is beleszámítva – a területviszacsatolásokat követően – közel 52 000 fő teljesített szolgálatot a magyar rendvédelemben.

A két világháború között is fennmaradt az a kiterjedt őrségi rendszer, amely a vasúti pályák, gátak, utak és erdőterületekhez kapcsolódóan már a dualizmusban kiépült és az egész országra kiterjedő hálózatával hathatós segítséget nyújtott a rendvédelmi testületeknek. Az önkéntes tűzoltóságokat is beleszámítva e körben tevékenykedők létszáma mintegy 100 000 fő volt.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme tehát a dualizmuskori szisztémát követte. A változások lényegében két forrásból táplálkoztak. Egyrészt a technika fejlődése a rendvédelem terén is megvalósult, másrészt a trianoni békediktátum következményei közvetve és közvetlenül is befolyásolták a magyar rendvédelmi modell alakulását.

A két világháború közötti magyar rendvédelem egy alkotmányos monarchia rendvédelme volt, amely a parlamenti demokrácia szabályai szerint meghatározott keretek között működött. A korabeli demokráciák rendvédelmi modelljeivel összhangban tevékenykedett a magyar rendvédelem. Mindez a Német Birodalom befolyásának térhódításáig és a befolyás mértékéig igaz, hiszen Magyarország német megszállása, majd a nyilas hatalomátvétel után már nem beszélhetünk korlátozott függetlenségről sem. A korszak rendvédelmének azonban van egy aktusa, amelyre nem lehet büszke az utókor. A magyar zsidóság deportálásában a rendvédelmi szervezetek, karöltve a közigazgatással és német vezénnyel részt vettek. A rendvédelmi testületek tagjai körében volt ugyan aktív és passzív ellenállásra is példa, a megfélemlítettek azonban kényszeredetten de engedelmeskedtek a német parancsoknak. A rendvédelmi testületben szolgálatot teljesítők csekély része pedig – hasonlóan a társadalom egészéhez –

aktívan vette ki a részét e dicstelen tetteiből. A nyilas rendvédelmet – hasonlóan a neoabszolutizmus rendvédelméhez – nem lehet a magyar rendvédelem részének tekinteni. A nyilas rendvédelem egy idegen megszálló hatalom magyar csatlósainak a szervezete volt, amely csak azért jöhetett létre mert a megszálló hatalom támogatta és csak addig működhetett, amíg a megszállás tartott. Nem a kárpát-medencei fejlődés eredményeként alakult ki, léte ellentétes volt a nemzet érdekeivel, létrehozása és működtetése nélkülözötte az ország törvényeiben foglaltakkal az összhangot.

A két világháború közötti magyar rendvédelem tehát nem egy diktatúra rendvédelme volt. Ellenkezőleg a magyar rendvédelem feladatköre – a dualizmuskorhoz viszonyítva új elemként – bővült az államhatalmat erőszakosan megragadni és a társadalom egyik csoportja érdekében a nemzet többi részét elnyomás alá helyező politikai szervezetek elleni fellépés lehetőségével.⁶⁴

Ez a jogi formula azonban nem jelentette azt, hogy a két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme politikai rendőrségként funkcionált. Az egész magyar rendvédelemben csupán két szervezeti egység volt, amelyeket a politikai bűncselekmények felderítésére hoztak létre. A Magyar Királyi Államrendőrség – majd 1931-től Magyar Királyi Rendőrség – kötelékében egy osztály, a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében pedig, az 1931-el felállításra kerülő Csendőr Nyomozó Parancsnokság egyik alosztályának képezte feladatát a politikai bűncselekmények felszámolása. E két szervezeti egység munkatársainak az összesített létszáma sem haladta meg a 100 főt. Ugyanazokkal a jogosultságokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek, mint a testületen belüli kollegáik. Nem vonatkoztak rájuk külön szabályok, illetve nem álltak a szabályok felett, bár a hatalmon lévők elnézőnek bizonyultak túlkapásaikkal szemben.⁶⁵

Merőben más helyzet alakult ki 1945 és 1950 között, amikor a polgári magyar rendvédelmi struktúra felszámolására készült a kommunista párt által vezetett baloldal, hogy a szétzúzott polgári rendvédelem helyét a Szovjetunióból importált rendvédelmi modell vehesse át.

Mivel minden idők rendvédelme szoros kapcsolatban áll a hatalom birtokosaival, ezért nem lehet eltekinteni a „ki kit győz le” időszak politikai csatározásaitól és az erőviszonyok alakulásától. A szovjet hadsereggel az országba érkező RÁKOSI Mátyás által vezetett kommunista párt azzal a szándékkal jött haza, amelyet az 1921/III. tc. bűncselekménynek nyilvánított. Ügyes taktikával, a háború utáni helyzet hasznosításával és a megszálló Vörös Hadsereg hathatós támogatásával hatalomra került a kommunista párt. Győzelme azonban píriuszi volt, mert – saját szövetségesei hátba támadásával és felszámolásával – erkölcsi vereséget szenvedett, a sztálini diktatúra magyarországi adaptációjával pedig ellen-szenvessé tette azt a rendszert amelyet néhány év alatt sikerült a lakosság jelentős része számára szimpatikussá tenni az úgynevezett népi demokratikus forradalom időszakában.

Az 1945–1950 közötti időszak a magyar polgári állam, annak részeként a magyar polgári rendvédelem felszámolásának az időszaka, amikor a szovjet modell fokozatosan kiszorította a magyar polgári rendvédelmi modellt.

Az első lépés a csendőrség feloszlata volt. A csendőrség feloszlatajának hamis ürügyét a magyar zsidóság deportálása képezte. E vádban nem az volt a hamis, hogy a csendőrség e dicstelen tetteiben részt vett, hanem az hogy abban egyedül vett részt és a testület teljes egészében közreműködött abban. A KOMINTERN kitűnően látta, hogy a polgári rendszer egyik legerősebb támasza a csendőrség, ezért már a harmincas években kinyilvánította azon álláspontját, hogy az úgynevezett szocialista forradalom Nyugat-európába juttatása esetén a csendőrséget elsőként kell kiiktatni az államapparátusból. Erre RÁKOSIÉK számára kitűnő lehetőséget biztosított a szervezet egy részének részvétele a magyar zsidóság deportálásában. A bűnösök felelősségre vonásához azonban nem volt szükség a teljes testület felszámolására. A rendvédelem feletti irányítást azonban a kommunista párt a csendőrség felszámolásával tudta átvenni. A csendőrség feladatkörét ugyanis a rendőrség vette át, ezzel monopolhelyzetet teremtve a testület számára a rendvédelemben. A megnövelt létszámú rendőrségen belül pedig baloldali kádereket sikerült számbeli fölénybe hozni és őket a szervezet irányító posztjaira helyezni. Így módon a csendőrség feloszlataásával a magyar rendvédelem a kommunista párt felügyelete alá került.⁶⁶

A csendőrség – amelynek a szolgálati utasítása szerint végezték a vidéki rendőrök feladataikat 1949-ig – felszámolásához kapcsolódott a határőrizet újjászervezése is. A határavadászokat kivonták a honvédelmi tárca irányítása alól és – a szovjet irányítás alatt álló – magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság segítségével a Magyar Kommunista Párt emberét PÁLFFY Györgyöt nevezték ki a szervezet élére. PÁLFFYÉK a testületben alapos tisztogatást végrehajtva a kommunista szimpatizánsok bázisává alakították a szervezetet. A KMP pedig a SZEB-el karöltve elérte, hogy a honvédség helyett a határőrséget fejlesszék. Rövid időn belül a határőrség felülmúlta a néhai honvédség vesztes alakulatainak a maradványaiból álló új honvédséget. Így módon a magyar állam fegyveres szféráiban a honvédelem és a rendvédelem terén is a Magyar Kommunista Párt túlsúlya biztosítottá vált.⁶⁷

Természetesen a kisebb rendvédelmi testületekben is folyt a kiszorítási, de a két nagy szervezet a határőrség és a rendőrség felett a befolyás átvételével a testületek megerősítésével az állam fegyveres alrendszerében a „ki kit győz le” időszak lezárult, a harc a KMP javára eldőlt. Ezt követhette a folyamat második szakasza, amikor az irányítása alá vont szervezeteket a KMP átszervezte a szovjet mintának megfelelően. E szerint önálló – lényegében a pártfőtitkárnak alárendelt – Államvédelmi Hatóságot alakítottak ki, amely a politikai rendőrség funkcióit látta el. Gyakorlatilag teljhatalommal rendelkezett. Kiterjedt szervezatként működött. A karhatalmi és a határőrizeti alakulatok csapaterő jelleggel működtek, az úgynevezett piros ÁVÓ pedig a politikai rendőri teendői mellett az állam vezetőinek az őrzését is ellátta. Az ÁVH kiterjedt feladatait sorozott állomány segítségével volt képes ellátni. A negyvenes évek végére a rendőrség létszáma 35 000 fő körül stabilizálódott, az ÁVH is hasonló létszámmal működött.

Az ÁVH a félelmen nyugvó szilárd közbiztonságot hozott létre. Hatalmas besugó hálózattal rendelkezett. Az élet minden területére kiterjedő spicli hálózata pótolta a korábbi polgári időszak civil őrsegeinek (gátőrök, vasúti pályaőrök, erdőőrök stb.) 100 000 fő fölötti tömegét. Ezen őrsegeket felszámolták, jogosultságaikat megszüntették, fegyvereiket beszedték.

A „ki kit győz le” időszak politikai légköréből fakadóan ezen évek nem voltak mentesek a politikai tartalmú rendvédelmi szervezetek által kivitelezett megnyilvánulásoktól. Ide sorolható például a magyarországi németek kitelepítése is.

Összességében a polgári magyar rendvédelem – amely lényegében 1867-től 1945-ig tartott, a tanácsköztársaság időszakát leszámítva és eltekintve az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kísérletétől az új magyar polgári rendvédelem megteremtésére – jól működő, gazdaságos, a polgári demokrácia igényeinek és a Kárpát-medence hagyományainak megfelelő rendvédelmi modell volt. Ez a modell túlélte az első világháborút és az 1918/1919-es forradalmakat, valamint az azt követő fehér terrort. Végül két nagyhatalom a Harmadik Német Birodalom és a Szovjetunió egymást követő beavatkozásai nyomán külső segítséggel számolták fel ezt a rendvédelmi modellt. Sok vonatkozásban azonban a proletár diktatúra is merített ebből a modelltől. Az 1956-os forradalom és szabadságharc után például a magyar rendvédelmi szervezetek struktúrája nagyvonalakban megegyezett a háború előttivel. A magyar állampárt kemény és puha diktatúrájának a rendőrsége a testületen belüli függelmi viszonyok és a központi hatalomhoz fűződő kapcsolata tekintetében egyaránt a Magyar Királyi Csendőrséget képezte le a pártállami viszonyokra adaptálva.

Az 1867 és 1945 közötti magyar rendvédelmi struktúra közelebb áll a mai nyugat-európai rendvédelmi modellekhez, mint a Magyar Köztársaság rendvédelme az Európai Unió centrum országainak a rendvédelméhez. A polgári magyar rendvédelmi modell számos példa értékű tanulsággal szolgál a harmadik évezred magyar rendvédelme számára is. A teljesség igénye nélkül ide sorolható, hogy a polgári magyar rendvédelem:

- két pólusú volt, azaz nem kerülhetett egy szervezet a rendfenntartás területén monopóliumhelyzetbe, amely biztosította a hatalom megosztását az államapparátus ezen ágában is;
- a rend fenntartása nem képezte a központi államhatalom monopóliumát, azon az önkormányzatok és a kormány osztozott;
- a személyi állomány számára a törvényi szabályozás egzisztenciális biztonságot nyújtott a hatalmon lévő politikai párt túlzott befolyásával szemben;
- a lakosság széles rétegeit – államilag ellenőrzött formában – bevonta a bűnmegelőzésbe, illetve felderítésbe, a terheket pedig a leginkább érdekelt gazdasági szervezetekre hárította;
- kis létszámú, olcsó, de kimagasló határfokú modellként működött, rugalmasan alkalmazkodva a változó körülményekhez, jól képzett személyi állományt foglalkoztatva.

Jegyzetek:

¹ PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei.

² Idem: A dualista Magyar-ország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.

³ 1840/IX. tc.

⁴ A BATTYHÁNY-kormány (1848. III. 17. – 1848. X. 2.) miniszterei voltak:

„– gróf BATTYHÁNY Lajos hadügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. V. 22. ;

– DEÁK Ferenc igazságügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 11. ;

– báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 11. ;

– herceg ESTERHÁZY Pál a király személye körüli miniszter (külügyminiszter) 1848. IV. 07. – 1848. IX. 09. ;

– KALUZÁL Gábor: földműves-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1848. IV. 07. – 1848. IV. 11. ;

– KOSSUTH Lajos pénzügyminiszter 1848. IV. 07. –

– SZEMERE Bertalan belügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 12. ;

– DUSCHEK Ferenc államtitkár, az országos pénzügyek intézője miniszteri hatáskörben 1848. IX. 28. – ;

– GHYCY Kálmán államtitkár, az igazságügyi minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;

- báró KEMÉNY Dénes államtitkár, a belügyminisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;
- KOVÁCS Lajos osztályfőnök, a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;
- PULSZKY Ferenc államtitkár, a király személye körüli minisztérium (külügyminisztérium) vezetője 1848. IX. 09. – ;
- SZÁSZ Károly államtitkár, a vallás- és közoktatási minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ”

BÖLÖNYI: 47. p.

⁵ 1848/III. tc.

⁶ 1848/XXII. tc.

⁷ A felelős magyar kormány első ülésére 1848. IV. 15-én került sor, a miniszter pedig Az Országos Nemzetőrségi Haditancsot 20-ára hozta létre.

⁸ URBÁN: Az 1848/1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei.

⁹ A Nemzetőrségbe sorozhatóság – törvény által meghatározott előfeltétele volt – legalább fél telek tulajdonjoga, vagy évi 100 forint tiszta jövedelem, továbbá 20 és 50 év közötti életkor és egészséges fizikai állapot. E feltételekkel rendelkező valamennyi férfi számára kötelező volt a nemzetőr szolgálat.

1848/XXII. tc.

¹⁰ V. ö. 8. sz. hivatkozással.

¹¹ Loc. cit.

¹² Loc. cit.

¹³ PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. 40–43. p.

¹⁴ URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására.

¹⁵ Az incidensre 1848. VI. 11-én került sor. Végül is az olaszokat a nemzetőr alakulatok körülzárták, ágyúkat szegezve lakotanyájukra.

Loc. cit.

¹⁶ Loc. cit.

¹⁷ V. ö. 13. sz. hivatkozással.

¹⁸ GALÁNTAI: 91–94. p.

¹⁹ 1868. XI. 14-én a közös külügyminiszternek címzett uralkodói utasítás szabályozta az államalakulat elnevezésének témáját a kiegészítés tartalmával összhangban.

Loc. cit.

²⁰ 1903/I. tc.

²¹ 1867/XII. tc.

²² 1868/XXX. tc.

²³ 1908/XII. tc.

²⁴ 1908/XIV. tc.

²⁵ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 52–53. p.

²⁶ TISZA

²⁷ CSAPÓ

²⁸ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

²⁹ Idem: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

³⁰ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

³¹ MEZEY

³² PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867–1914.

³³ Idem: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*.

³⁴ A Magyar Királyi Nemesi Testőrség reorganizálására vonatkozó elhatározásáról I. Ferenc József 1867. IV. 21-én kéziratban értesítette gróf ANDRÁSSY Gyula magyar miniszterelnököt. Az újjászervezett testület tevékenységét 1868. I. 01-én kezdte el.

³⁵ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 56. p.

³⁶ FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL: 159–160. p.

³⁷ 1912/LXVII. tc.

³⁸ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 52–56. p. és 14. sz. melléklet

³⁹ REKTOR: 77–87. p.

⁴⁰ LAKY: *Rendőrökről rendőröknek.*; BALLÓ

⁴¹ SZUT-1896; LAKY: *Rendőrközegek tankönyve.*

⁴² SIKLÓS

⁴³ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 157–179. p.

⁴⁴ BORBÉLY – KAPY: 29. p., 156–157. p.

⁴⁵ PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.

⁴⁶ PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései.

⁴⁷ – PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.;

– SZAKÁLY

– SZIKINGER

⁴⁸ ÖRY

⁴⁹ KAISER: 18. p.; *A csendőrség züllesztése*.

⁵⁰ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 76–79. p.

⁵¹ – BORBÉLY – KAPY op. cit. 50. p., 53. p.

– KAISER: op. cit. 21–22. p.

⁵² 5.047/1919. ME. r.

⁵³ 1903/VIII. tc.

⁵⁴ PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig.

⁵⁵ 1922/VIII. tc.

⁵⁶ PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

⁵⁷ PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.

⁵⁸ PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950.

⁵⁹ A Magyar Királyi Folyamórság létrehozásáról a minisztertanács 1921. március 01-én döntött, amelyet a kormány előterjesztése nyomán az országgyűlés 1922-ben iktatott törvénybe. A törvényben foglaltak megvalósításáról a miniszterelnök és a belügyminiszter rendeletben intézkedett.

1922/XIV. tc. ; 122 295/1922. BM. r. ; 8270/1923. ME. r.

⁶⁰ PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.

⁶¹ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 80–108. p.

⁶² BANGHA

⁶³ CSONKARÉTI – BENCZÚR

⁶⁴ 1921/III. tc.

⁶⁵ HOLLÓS

⁶⁶ 1690/1945. ME. r.

⁶⁷ KESERŰ – PARÁDI

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BALLÓ — BALLÓ Lajos: *Kézikönyv és oktatási segédkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Szeged, 1900, s. n.
- BANGHA — BANGHA Ernő: *A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944*. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó.
- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezsó et al. (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- BÖLÖNYI — BÖLÖNYI József (szerk.): *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, 1978, Akadémiai Kiadó.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannonia könyvek./
- CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészet és folyamőrök a Dunán 1870-1945*. Budapest, 1991, Zrínyi.
- A csendőrség züllesztése. — *A Magyar Királyi Csendőrség forradalmasítása 1918. évben és erkölcsi züllesztése 1919. évben*. Miskolc, 1937, Standhoft József Könyvnyomdája.
- FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL — FAZAKAS László – HEGEDŰS Ernő – HENNEL Sándor: *A Szenet Korona őrzése. A koronaőrök, a koronaőrség*. Budapest, 2002, Heraldika.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya, osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség VKF-2*. Budapest, 1971, Kossuth.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannonia könyvek, Pécsi tudománytár./
- KESERŰ – PARÁDI — KESERŰ István – PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990*. Budapest, 1990, Határőrség.
- LAKY: *Rendőrközegek tankönyve*. — LAKY Imre: *Rendőrközegek tankönyve*. Budapest, 1906, Pátria.
- LAKY: *Rendőrökről rendőröknek*. — LAKY Imre: *Rendőrökről rendőröknek*. Budapest, 1926, Ráth Mór.
- MEZEY — MEZEY Barna: *A magyar polgári büntetőügy kezdetei*. Budapest, 1995, Osiris.
- PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Tipico Design.
- PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SIKLÓS — SIKLÓS András: *A Habsburg-birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, 1987, Kossuth.
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története*. Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda.
- TANULMÁNYOK
- ÖRY — ÖRY Károly: A rendvédelmi szervezetek az első világháború, az „öszirózsás” forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napoleóniközbiztonsági örökösektől útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28–51. p. A tanul-

- mány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45–50. p.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CII. évf. (1989) 2. sz. 177–196. p.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. — PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 30–37. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V. évf. (1994) 4. sz. 391–404. p.
- PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 80–89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háborúból diktatúrába*” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. — PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 23–26. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A közigazgatás, a véderő, és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetésvégre-*

- vh-ig. *hajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség.* Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74–109. p. A tanulmány korábbi változata 2003 nyarán Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. — PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat szimpoziumán. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 55–58. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, Trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Az 1848/1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. — URBÁN Aladár: Az 1848/1849-es szabadság-harc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 7–16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására. — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 11–19. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradicció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZATOK
SZUT-1896 — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1896, Pesti könyvnyomda („Második átdolgozott hivatalos kiadás”) 275 p.
- JOGSZABÁLYOK
1840/IX. tc. — 1840/IX. tc. a mezei rendőrségről.
1848/III. tc. — 1848/III. tc. a független magyar felelős minisztérium alakításáról
1848/XXII. tc. — 1848/XXII. tc. a nemzeti őrseregről
1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról.
1868/XXX. tc. — 1868/XXX. tc. a Magyarország s Horváth-, Szlavón és Dalmátországok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény beczikkelyezéséről.
1903/I. tc. — 1903/I. tc. a czukorra vonatkozó törvényhozás tárgyában Bruxellesben 1902. márczius hó 5-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.
1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
1908/XII. tc. — 1908/XII. tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozás tárgyában Budapest 1907. évi október hó 8-án kötött szerződés becikkelyezéséről.
1908/XIV. tc. — 1908/XIV. tc. a Magyar Szent Korona országainak pénzügyministere és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok pénzügyministerei között a kétszeres megadóztatás elkerülése végett, valamint az egyes adók körébe tartozó némely más ügy iránt létrejött egyezményről.
1912/LXVII. tc. — 1912/LXVII. tc. a képviselőházi őrség felállításáról.
1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
1922/VIII. tc. — 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

- 1922/XIV. tc. — 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának kiegészítési módjáról és felfegyverzésének megállapításáról.
- 5.047/1919. ME. r. — 5.047/1919. ME. r. a rendőrségek államosításáról
- 122 295/1922. BM. r. — 122 295/1922. BM. r. a Magyar Királyi folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922/XIV. tc. végrehajtásáról.
- 8 270/1923. ME. r. — 8 270/1923. ME. r. a folyamrendészet gyakorlásáról és a Magyar Királyi folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922/XIV. tc. végrehajtásáról
- 1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről.